

УДК

І. В. Савченко
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

**НОТНО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ
«ДНІПРОСОЮЗУ» (ДНІПРОВСЬКОГО
СОЮЗУ СПОЖИВЧИХ СОЮЗІВ УКРАЇНИ)**

Надано історичний огляд видавничої діяльності Культурно-просвітницького відділу «Дніпросоюзу» – одного з кращих кооперативних нотних видавництв в Україні. Висвітлено внесок кооперативної спілки «Дніпросоюз» у справу створення, розповсюдження, популяризації української музики.

Ключові слова: «Дніпросоюз», кооперативне товариство, нотно-видавнича справа, музичне видавництво, українська музика, кооперативна видавнича діяльність, нотні видання.

Кооперативні товариства, створені в Україні на рубежі 20-х років ХХ ст. відіграли значну художньо-просвітницьку роль в культурі країни. Детальний аналіз калейдоскопу руйнівних і творчих процесів, що відбулися в цей історичний період, є надзвичайно важливим щодо з'ясування подальших шляхів розвитку української музичної культури. Впродовж обмеженого відтинку часу творча інтелігенція спільними зусиллями вирішувала завдання у всіх сферах культурного будівництва країни, зокрема й у царині музики. Створювалися нові структури музично-координуючих закладів, започатковувалася система навчальних закладів, а також нова структура установ, що видавали, розповсюджували, постачали та зберігали ноти.

Політично бурхливий постреволюційний період відзначено руйнівними для музичного життя України подіями, наслідки деяких з них до цього часу належним чином не оцінені, наприклад, закриття церковноприходських шкіл¹. З ліквідацією церковнопарафіяльних шкіл утворилася своєрідна лакуна в музично-культурному просторі країни, ця педагогічна втрата не заповнена й досі. Відокремлення церкви від держави, а школи від церкви найгірше вплинуло на

стан музичної освіти в Україні. У церковнопарафіяльних школах, при всіх їхніх недоліках, на достойному рівні здійснювалося музичне виховання, оскільки там обов'язково навчали дітей нотній грамоті, а спів канонічних і паралітургійних пісень прищеплював навички хорової культури. У деяких церковнопарафіяльних школах навчали й грі на музичних інструментах, здебільшого на скрипці та фісгармонії. Загалом, у ці часи визначалися висока музична грамотність населення і, як наслідок, великий попит на ноти, особливо вокальної, хорової музики. Із закриттям церковноприходських шкіл було ліквідовано популярні в Україні хори при школах, де співали не лише учні, але й парафіяни. Цікаво навести висновки порівняльного аналізу стану регентської справи в різних куточках Російської імперії. На початку ХХ ст. викладач Московської духовної семінарії В. Лебедев за допомогою багатьох дослідників здійснив аналіз стану регентської справи, музичного виховання в школах і музичної освіти в різних регіонах Російської імперії. В опублікованих висновках відзначено, що на українських теренах рівень музичної освіти та авторитет регентів був значно вищим, ніж в інших регіонах, навіть обсяг асигнувань на школи в багатьох регіонах України напряму залежав від якості хору².

Усі реформаційні руйнівні зміни даного історичного відтинку часу вимагали невідкладної належної відповіді – створення нової структури музично-координуючих закладів, нового репертуару, нової системи освіти, нових аматорських та професійних хорових колективів, а також нової структури установ, що видавали та розповсюджували ноти. Ці найскладніші завдання постали перед музичною інтелігенцією, вживалося чимало заходів для їхнього розв'язання. Програми реорганізації системи музичної освіти в Україні й, зокрема, методика музичного навчання в школі розроблялися видатними українськими композиторами – Кирилом Стеценком, Миколою Леонтовичем, Олександром Кошицем та іншими музичними діячами³. Значної активності набував культурно-освітній рух. З'явилася низка громадських об'єднань, кооперативних товариств («Просвіта», «Дніпросоюз», «Вернигора», Товариство імені Леонтовича), котрі по-різному вирішували ці насущні питання, в тому числі займалися виданням творів українських композиторів, формуванням новітнього музичного репертуару для молоді новонародженої країни, підготовкою нових виконавчих колективів по усіх регіонах України.

Особливе, авангардне, культурно-формуєче значення поміж новостворених у ці часи товариств мала діяльність Культурно-просвітницького відділу Дніпровського Союзу Споживчих Союзів України («Дніпросоюзу»). Кооперативне об'єднання «Дніпросоюзу» було засновано 1917 р. в Києві, воно складалося майже з 8000 кооперативів, близько 80 повітових та окружних Союзів. «Дніпросоюзу» об'єднував низку торгових і промислових підприємств, заснував кілька фабрик, займався видавничою й культурно-просвітницькою діяльністю. Він налічував відділи: торговий, статистично-економічний, юридичний, ревізійно-інструкторський, асекураційний (страхування, банківські пільги) та культурно-просвітницький. До складу культурно-просвітницького відділу входили: Музично-хорова секція, Видавничий відділ, Музей та Нотозбірня.

У довідковій літературі діяльність «Дніпросоюзу» обмежено 1917–1920 рр., зазначається, що в 1920 р. його ліквідовано і засновано «Вукоопспілку» в Харкові⁴, а видавництво ж «Дніпросоюзу» продовжувало свою діяльність у Відні протягом 1919–1921 рр. Однак, спираючись на архівні документи, які зберігаються в фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (НБУВ), можна зробити висновки, що діяльність «Дніпросоюзу» в Україні продовжувалась ще й увесь 1921 рік, адже процес ліквідації «Дніпросоюзу» був поетапним⁵. У листопаді-грудні 1920 р. Культурно-просвітницький відділ було лише реорганізовано, ліквідовано Музично-хорову секцію. Архівні документи свідчать, що нотно-видавнича діяльність «Дніпросоюзу» (з 1921 р. перейменованого в «Губсоюзу») тривала аж до початку 1922 р. Культурно-просвітницький відділ «Губсоюзу» остаточно ліквідовано у травні 1922 р. Значна частина майна відділу, в тому числі й бібліотека, надійшли до Музичного товариства імені Леонтовича⁶.

Культурно-просвітницький відділ «Дніпросоюзу» об'єднав цвіт музичної інтелігенції України. Співробітниками відділу були найталановитіші діячі культури того часу – П. Бігдаш-Богдашев, В. Верховинець, П. Гайда, М. Гайдай, Р. Глієр, І. Подільський, К. Стеценко, Л. Старицька-Черняхівська, А. Чернієнко, Б. Яворський і багато ін. За архівними документами «Дніпросоюзу» є можливість простежити деякі сторінки діяльності об'єднання, персоніфікувати досягнення кооперативної спілки в справі нотно-видавничої діяльності.

Творчо напруженою, вагомою за результатами була робота в «Дніпросоюзі» П.М. Бігдаш-Богдасева⁷. З листопада 1918 р. по

червень 1920 р. він працював у Культурно-просвітньому відділі на посаді хорового інструктора, виконуючи також функції діловода музично-хорової секції. Полікарп Микитович підготував перспективний план роботи Культурно-просвітницького відділу, чимало зробив для збагачення фондів Нотозбірні Дніпросоюзу, що спочатку складалася лише з 19 примірників (творів М. Лисенка, К. Стеценка, О. Кошиця, П. Демуцького та М. Леонтовича). Особливо плідною була діяльність Богдашева із створення нових хорових колективів у різних куточках країни. Він організував хори в багатьох районних Союзах Споживчих Союзів, зокрема: у Васильківському, Волинському, Житомирському, Лубенському, Малинському, Радомисьльському, Фастівському, Чудновському та інших. У НБУВ збереглися звіти стосовно відряджень П.М. Богдашева, а також відгуки про його високопрофесійну діяльність⁸. Вражає результативність роботи хормейстера зі створення нових хорових колективів, а також швидкість і якість вивчення нового репертуару хористами. Цей факт вказує не тільки на професіоналізм керівника, а й на рівень музичної грамотності хористів-аматорів. Як приклад, цікаво надати документи, що свідчать про роботу П. Богдашева у м. Лубни, у відрядженні інструктором з хорової справи від «Дніпросоюзу». По приїзді в лубенських газетах він розмістив оголошення про створення хору, запрошуючи на 1 грудня 1918 р. прийти на прослуховування «усіх, хто має слух та голос»⁹. Прослуховування відбулося в книгарні «Просвіта». Претендентів, що заявили про бажання співати в хорі, зібралось понад 100 осіб, з них 60 було зараховано до складу хору. У цей же день на першій репетиції хор розучив 2 багатоголосних композиції: важливо, що вивчили вони не всім відомі співи, а нові твори К. Стеценка. А вже 8 січня, тобто всього через місяць, з великим успіхом пройшов перший концерт молодого національного лубенського хору. Про це свідчать рецензії в пресі та вдячні відгуки очевидців¹⁰.

Упродовж усього часу існування «Дніпросоюзу» фахівці Культурно-просвітницького відділу опікувались нотно-видавничою справою. Експропріація у постреволуційний період й реквізиція майна приватних видавництв, друкарень, підприємств із виготовлення паперу призвели до значного погіршення у ці часи стану нотно-видавничої справи. Особливо складним було надрукувати ноти. Спеціалізована нотна друкарня в Києві на той час була лише одна, а потреба в нотах, у зв'язку зі створенням нових виконавчих ко-

лективів та нового репертуару, була надзвичайною. Тому спочатку співробітники «Дніпросоюзу» друкували та тиражували ноти (переважно хоріві партії музичних творів) кустарним фотомеханічним способом. С цього приводу збереглась заява П.М. Бігдашева 1918 р. з проханням придбати для Дніпросоюзу «меміограф для друкування нот з приладдями, хімічним атраментом та губкою»¹¹.

Проте справжнє налагодження нотно-видавничої ділянки в кооперативі відбулося лише з приходом у «Дніпросоюз» К.Г. Стеценка. Кирило Григорович очолив Культурно-просвітницький відділ «Дніпросоюзу» з січня 1920 р., надалі – музично-хорову секцію. За ініціативи Стеценка діяльність відділу оновила, культурно-просвітницька робота надзвичайно розширилась. Керуючи Культурно-просвітницьким відділом у найбільш руйнівний період громадянської війни, Кирило Григорович намагався підтримати колектив творчо, морально й матеріально, прагнув залучити до співпраці в «Дніпросоюзі» найкращих фахівців. За виконання замовлень від кооперативної спілки виплачував їм гонорари, чим рятував співаків та композиторів від голоду. Він організував при Київській філії «Дніпросоюзу» дві високопрофесійні хоріві мандрівні капели. У цей відтинок часу художня рада «Дніпросоюзу» розробила проект видання журналу «Музикія», ідеї з цього проекту були здійснені пізніше, у журналі «Музика». Зусиллями композитора було влаштовано й музично-видавничу справу. Саме завдяки почину Стеценка побачили світ численні твори українських композиторів, йому вдалося зробити навіть неможливе: на той час громадянського виру – орендувати і налагодити єдину в Києві спеціалізовану нотну друкарню (7-му радянську друкарню, колишню друкарню «І.І. Чоколов»)¹².

Аналізуючи в наш час нотно-видавничу спадщину «Дніпросоюзу», дослідники стикаються з певними труднощами. Постреволюційний період 1917 – початок 1920-х років вирізнявся стрімкістю створення й руйнування товариств, комітетів, видавництв, видавничих організацій. Постійно формулювалися і змінювалися їхні назви, припинялись заявлені в рекламних проспектах видавничі проекти. Ця вимушена калейдоскопічна безсистемність видавничої діяльності означеного періоду є у сьогоденні значною проблемою для дослідницької бібліографічної роботи. Досить часто, спираючись на рекламні видавничі проспекти, дослідники в наукових працях позиціонують видання як здійснені, надруковані, у той час як, з об'єктивних причин, цих видань не існує. На жаль, наявність цих неточностей

ускладнює й бібліографічну роботу, іноді призводить до похибок. Тому можна визнати, що єдиним абсолютно вірним доказом існування видання цього відтинку часу, є робота з ним *de visu*, або факт підтвердження його існування в надійних джерелах.

Одним з достовірних джерел інформації про видання є запис в інвентарній книзі Нотозбірні «Дніпросоюзу». Впродовж усього періоду діяльності «Дніпросоюзу» при Культурно-просвітницькому відділі збиралася нотна бібліотека. Джерелом достовірних відомостей про діяльність бібліотеки, її створення і поповнення, своєрідним документом епохи стала інвентарна книга Нотозбірні «Дніпросоюзу»¹³. Оригінальна інвентарна книга розроблена спеціально для Нотозбірні. Загальна кількість видань, зафіксованих в інвентарній книзі Нотозбірні, – 2208. Перший запис зроблено 30 серпня 1918 р., останній – 16 травня 1924 р. У червні 1922 р. в інвентарній книзі є запис про те, що Нотозбірня належить вже Музичному товариству імені М. Леонтовича. Структура інвентарної книги Нотозбірні більш інформативна, ніж у інших подібних облікових документах. Дані, зафіксовані в інвентарній книзі, іноді бувають повнішими, ніж відомості, надруковані в самих виданнях, оскільки значну їх частину при запису отримано безпосередньо від авторів або з видавництва. Усі видання серії «Твори Українських композиторів : Видання Дніпросоюзу» були отримані Нотозбірнею в період від лютого 1921 р. до червня 1922 р., із позначкою в описі: *Поступили безплатно з видавництва* та із зазначенням року видання – 1921 або 1922. У друкованих-же виданнях «Дніпросоюзу» дати видань не зазначені, тому встановити точні дати видань при бібліографічному опрацюванні документів допомогли саме записи інвентарної книги.

У музичному відділі Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського зберігаються 49 нотних видань з серії «Твори Українських композиторів : Видання Дніпросоюзу». Вірогідніше за все, це й є всі видання серії, які встигли надрукувати в «Дніпросоюзі» до його ліквідації, хоча в рекламних проспектах видавництва репрезентовано видавничу серію «Твори Українських композиторів» з 60 позицій.

У нотній серії «Твори Українських композиторів», яка надрукована в рекламному проспекті «Дніпросоюзу» («Губсоюзу»), найбільш численними є видання творів М. Лисенка – 20 видань у видавничому каталозі, 18 з них є в наявності. Видань К. Стеценка

у проспекті заявлено чотирнадцять, знайдено дванадцять. З одинадцяти видань Я. Степового опубліковано вісім. Надруковані були також: чотири збірки народних пісень в обробці М. Леонтовича; по два видання творів М. Вериківського та П. Гайди; три видання хорів Я. Яциневича.

Надаємо перелік наявних видань з серії «*Твори Українських композиторів : Видання «Дніпросоюзу»*» у той послідовності, в якій вони були розташовані в проспекті серії:

Лисенко М. В.:

Іван Підкова : для чоловічого хору з фп. / сл. Т. Шевченка.

Хор бранців з поеми «Гамалія» : «Ой, нема, нема ні вітру, ні хвилі...» : для чол. хору з фп. / сл. Т. Шевченка.

Встає хмара з-за лиману : (Уривок з «Тарасової ночі») : для чоловічого хору з фп. / сл. Т. Шевченка.

Не дивуйтеся, дівчата : З «Гайдамаків» : для мішан. хору з фп. / сл. Т. Шевченка.

Пливе човен : Баркарола : дуєт про 2 сопрано з фп.

Сон : «Прощай, світе, прощай земле, неприязний краю!» : мішан. хор без супр. / сл. Т. Шевченка.

Пряля = (La fileuse) : «Рано вранці я вставала...» : дуєт або жіночий хор з фп. / [сл. Я. Щоголева].

Не хочу я женитися : для чоловіч. хору з фп. / сл. Т. Шевченка.

Орися-ж ти, моя ниво : для мішан. хору з фп. / сл. Т. Шевченка.

Коли розлучаються двоє : дуєт про сопрано й альт ; те ж тенор-бас з фп. / сл. Г. Гейне ; Переклад М. Славінського.

Жалібний марш : «Вмер батько наш!..» : Для тенора соло та мішан. хору з фп. / Слова Лесі Українки.

Іван Гус : «Кругом неправда і неволя...» : Для чоловічого хору з фп. / Слова Т. Шевченка.

Ясне сонце в небі сяє : уривок з поеми «Слово о полку Ігоревім» в перекладі М. Максимовича : про мішаний хор з фп. / муз. М. Лисенка.

Наш отаман Гамалія : хор з поеми «Гамалія» : чоловічий хор з фп. / сл. Т. Шевченка.

Вітер в гаї нагинає лозу і тополю : [для мішан. хору з супр. фп.] / сл. Т. Шевченка.

У Туркені по тім боці : хор з поеми «Гамалія» : для двоголосного чоловічого хору з супр. фп. / сл. Т. Шевченка.

Ой, діброво, темний гаю : для мішан. хору з фп. / сл. Т. Шевченка.

На півночі на кручі : дует про тенора й баритона з фп. / сл. Г. Гейне, переклад М. Славінського.

К. Г. Стеценко:

У неділеньку, у святую : поема : для чоловіч. хору з фп. / сл. Т. Шевченка.

Єднаймося : «Розвивайся ти, високий дубе...» : кантата на мішаний хор і solo сопранове (з фп.) / сл. Ів. Франка

Сонце на обрії : мішаний хор з фп. / сл. О. Олеся.

Живи, Україно! : гімн : мішаний хор з фп. / сл. О. Олеся.

Веснонько, весно! : мішаний хор з фп. / сл. О. Коваленка.

І ви покинули : для тенора, або сопрано з фп. / сл. О. Олеся.

Перше травня : чоловічий хор без супр. / сл. Філянського.

Над нами ніч : мішаний хор з фп. / сл. О. Олеся.

Україно-Мати! : гімн : для мішаного хору з фп. / сл. С. Черкасенка

Про що тирса шелестіла : музика до драми / історична трагедія С. Черкасенка.

Знов весна! : «Знов весна і знов надії в серці хворім...» : мішан. хор без супр. / сл. Лесі Українки.

Степовий Я. С.:

Проліски : Для дітей дошкільного віку : збірки пісень для співу з фп. / муз., обр. Я. Степового. – Випуск I–III.

Кобзарь : пісні для дітей на слова Т. Шевченка : для співу з фп.

П'ять шкільних хорів : для трьохголосного хору без супр. / слова Т. Шевченка.

Тече вода : «...з під явора» : про мішан. хор без супр. / слова Т. Шевченка.

Для всіх ти мертва і смішна : мішан. хор без супр. / слова О. Олеся.

Дві хмароньки : про мішаний хор без супр. / слова О. Олеся.

Леонтович М. Д.:

Народні пісні : для мішан. хору без супр. / обр. М. Леонтович. – Десяток II – V-й.

Вериківський М. І.:

Ой, в чистім полі : щедрівка : на мішаний хор / обр. М. Вериківський.

Ой, піду я по над лугом : народна пісня для мішаного хору / обр. М. Вериківський.

Гайда П. В.:

Все упованіє моє : жіночий хор без супр. / слова Т. Шевченка.
Молитва : для струнного оркестру. – Партитура.

Яциневич, Я. М.

Кант св. Георгію : «Були люде невірніі...» : для мішан. хору без супр. / Муз. Я. Яциневича ; З записів П. Демуцького.

Колискова пісня : «Тихий сон по горах ходить...» : для мішан. хору без супр. / Слова О. Маковея.

Літня ніч : «Нічко лукавая, нічко цікавая...» : для мішан. хору без супр. / Слова О. Романової.

К. Г. Стеценко: Колядки й щедрівки : для хору без супроводу.

Усі видання серії «Твори Українських композиторів: Видання «Дніпросоюзу» були підготовлені до друку 1920–1921 рр., а надруковані 1921–1922 рр.

Одинадцять видань з 60 позицій видавничої серії «Твори Українських композиторів» у фондах НБУВ не знайдено. До інвентарної книги нотозбірні «Дніпросоюзу» ці видання не вписані. Тому, скоріш за все, надруковані вони не були – не встигли до ліквідації «Дніпросоюзу». Серед цих одинадцяти видань: Збірки українських пісень, оброблені та упорядковані В. Петрушевським, В. Кривусівим (Борецьким), П. Козицьким, Я. Степовим; марш К. Стеценка для мішаного хору «Покинь, мій синочку, ридати» (на слова О. Олесь)¹⁴; оркестрова партитура кантати «Шевченкові» (К. Стеценко–Р. Глієр); обробка В. Верховинця гімну «Марсельеза» для мішаного хору; клавір опери «Невільник» Я. Степового (не закінчена композитором) та його ж романс «Місяць ясененький» (на вірш Лесі Українки). Не були надруковані й оркестровані Р. Глієром партитури опер М. Лисенка «Наталка Полтавка» та «Чорноморці».

У звітах Культурно-просвітницького відділу за 1919 р. є інформація про те, що вже підготовлені до друку деякі партитури творів М. Лисенка, оркестровані Р. Глієром, а саме: Увертюра до опери «Наталка Полтавка», «Урочистий марш», «Гавот», а також романс «Понад полем іде» на слова Т. Шевченка (бас з оркестром). У звіті є також відомості й про те, що підготовлено до друку мелодекламацію з оркестром «Подражаніє Іезекїлю» Р. Глієра, однак будь-яких відомостей про видання «Дніпросоюзом» цих творів не знайдено¹⁵.

Дещо раніше, 1918–1919 рр., на базі видавництва «Дніпросоюз» була розпочата робота над нотною серією «Українська музична бібліотека». Повністю на титульних аркушах видань назву серії зазначено так: «Українська музична бібліотека» у Києві. *Видає музичні твори:* й

надалі анонсовано проспект серії, загалом 127 позицій. У видавничому рекламному проспекті цієї серії репрезентовано твори: К. Стеценка (позиц. 44–106); М. Леонтовича (позиц. 1–18); Я. Степового (позиц. 1–3). Проспект творів К.Г. Стеценка розпочинається з 44-ї позиції, причому є пояснення, що видання 1–44 [43!] були здійснені видавництвом Л. Ідзіковського (йдеться про серію: «К. Стеценко : Музичні твори для співу з супроводом фортепіана», 43 видання).

У серії «Українська музична бібліотека у Києві», з позначенням у вихідних даних «Книгарня Дніпросоюзу», опубліковані були лише декілька видань. Частина видань, пропонована у цій серії, була надрукована згодом у видавництві «Дніпросоюз», але вже в іншій серії – «Твори Українських композиторів: Видання «Дніпросоюзу», деякі видання – в інших видавництвах, іноді значно пізніше, декілька творів з каталогу за радянських часів взагалі не друкувались.

У фондах НБУВ з серії «Українська музична бібліотека» зберігаються такі видання творів К. Стеценка:

Коли вже ти, сонечко, мені зійдеш? : пісня на однорідний хор [без супр.]¹⁶ / муз. К. Стеценка ; сл. О. Олеся. – К.: Гол. склад видань «Книгарня Дніпросоюзу», [1919]. – 3 с. – (Українська музична бібліотека. Стеценко К.; № 49).

То була тихая ніч : мішаний хор [з супр. фп.] / муз. К. Стеценка ; сл. Лесі Українки. – К.: Головний склад видань «Книгарня Дніпросоюзу», [1919]. – 7 с. – (Українська музична бібліотека. Стеценко К.; № 58).

У путь : «Хвилини йдуть, пора у путь!...» : чоловічий хор / муз. К. Стеценка ; слова Лесі Українки. – К.: Головний склад видань «Книгарня Дніпросоюзу», [1919]. – 5 с. – (Українська музична бібліотека. Стеценко К.; № 51).

Хтось постукав в моє серце : [Романс] : для тенора або сопрана [з супр. фп.] / муз. К. Стеценка ; сл. О. Олеся. – К.: Головний склад видань «Книгарня Дніпросоюзу», [1919] – 3 с. – (Українська Музична Бібліотека. К. Стеценко; № 80).

Чому? : «Чому я барвінком в гаю не стелюсь...» : [Романс]¹⁷ : для тенора [з супр. фп.] / муз. К. Стеценка ; сл. О. Олеся. – К.: Головний склад видань «Книгарня Дніпросоюзу», [1919] – 3 с. – (Українська музична бібліотека. Стеценко К.; № 85).

Інших видань з серії «Українська музична бібліотека» із зазначенням у вихідних даних «Головний склад видань Книгарня Дніпросоюзу» в фондах НБУВ не знайдено.

Після ліквідації «Дніпросоюзу» обов'язки провідної музично-громадської установи країни фактично виконувало Музичне товариство імені М.Д. Леонтовича, засноване в лютому 1921 р.¹⁸ Поштовхом до створення Товариства стала трагічна загибель Миколи Дмитровича Леонтовича від кулі чекістського засланця. Фундатором утворення Музичного товариства та автором проекту Положення був К.Г. Стеценко¹⁹. Нотозбірня «Дніпросоюзу» була передана Товариству імені М.Д. Леонтовича. На базі фондів Нотозбірні «Дніпросоюзу» утворено Музично-теоретичну бібліотеку Товариства імені М.Д. Леонтовича. Формуванням, комплектуванням та систематизацією бібліотеки опікувався К.Г. Стеценко. Для бібліотеки було розроблено перші в історії української музичної культури «Положення про діяльність спеціалізованої музично-теоретичної бібліотеки» – принципи її формування та зберігання фондів, особливості каталогізації, систему каталогів, умови обслуговування читачів. Після смерті К.Г. Стеценка в 1922 р. на пошану композитора бібліотеку названо «Музично-теоретичною бібліотекою імені К.Г. Стеценка». Саме вона стала першою в Україні спеціалізованою загальнодоступною музичною бібліотекою з постійним штатом працівників та читальним залом, користування яким дозволялося не тільки членам Товариства, а й іншим відвідувачам²⁰.

Оцінюючи нотно-видавничу діяльність «Дніпросоюзу», Микола Грінченко писав, що «лише колишній «Дніпросоюз» поставив був цю справу на тверді ноги... За дуже короткий час його існування в справі ното видавництва він зробив майже стільки, скільки далі зроблено було і Державним видавництвом України, і «Книгоспілкою», і «Музичним підприємством у Києві»... В цьому видавництві виразно виявляє себе тенденція стимулювати відродження і розвиток української музичної культури, до того занедбаної, забитої, пригнобленої»²¹.

Дуже нетривалою за часом була діяльність Культурно-просвітницького відділу «Дніпросоюзу». На жаль, подальші репресивні дії з боку керівництва та влади – звільнення найкращих фахівців, ліквідація Музично-хорової секції, а згодом і «Дніпросоюзу», не дали можливості здійснити значну частину розроблених на той період проектів і планів. Нотно-видавничу діяльність «Дніпросоюзу» обмежується лише двома-трьома роками, проте, завдяки високопрофесійній самовідданій праці фахівців, кількість та якість творів, підготовлених до друку і виданих кооперативною спілкою, є досить

значною. Важко переоцінити й просвітницькі ініціативи «Дніпросоюзу» в справі музичної освіти, популяризації кращих надбань музичного мистецтва. Ідеї та заклади, проголошені й утворені об'єднанням, незважаючи на те, що в майбутньому їх не вдалося повністю здійснити, стали важливою складовою культурно-мистецького життя України.

¹ Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви : Декрет РНК РСФРР від 23 січня 1918 р. // Культурне будівництво в Українській РСР : збірник документів. – К., 1960. – Т. 1 : 1917 – червень 1941 рр. – С. 10.; Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви : Декрет Тимчасового робітничо-селянського уряду України від 19 січня 1919 р. // Там само. – С. 28.

² *Лебедев В.* Пеніє в церковно-приходських школах по отчетам наблюдателей // Рус. Музыкальная газ. – СПб., – 1908., – № 37, 38, 47–52. – С. 745, 782, 1055, 1090, 1124, 1177.

³ Серед педагогічних творів Кирила Стеценка для початкових шкіл: «Програма навчання співу для Єдиної трудової школи»; «Початковий курс нотного співу»; «Українська пісня у школі» та ін. Микола Леонтович є автором підручника «Сольфеджіо» (1918 р.) та «Практичного курсу навчання співу в середніх школах України» 1920 р. (ІР НБУВ, ф. 50, № 1513; ф. 62, № 219; ф. I, № 36459); Проблеми музичної освіти висвітлені у вид.: *Семененко Н.Ф., Шевчук О.В.* Музична освіта // Історія української музики. – К., 1992. – Т. 4 : (1917–1941). – С. 484.

⁴ Енциклопедія українознавства. – Л., 1993. – Т. 2. – С. 547.

⁵ Дніпровський Союз Споживчих Союзів України [облікові документи, звіти та плани Культурно-просвітницького відділу]. – ІР НБУВ, ф. 50, № 778, 56 арк.

⁶ Музичне Товариство імені М. Леонтовича. Листування з Губсоюзом. – К., 8 лютого – 22 липня 1922 р. – ІР НБУВ, ф. 50, № 433, 4 арк.; *Савченко І.В.* Українські нотні видання 1917–1923 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : Науковий каталог. – К., 2007. – С. 32–34.

⁷ Бігдаш-Богдашев, Полікарп Микитович (1877, м. Острог, тепер Рівнен. обл. – 1946, Москва) – хормейстер, педагог, композитор. У період з 6 квітня по 20 червня 1920 р. П. Богдашев був у відрядженнях як інструктор з хорової справи послідовно у декількох філіях «Дніпросоюзу»: Волинському, Радомишльському, Чудновському, Житомирському. З Житомирщини, у зв'язку з обставинами воєнної інтервенції, він не зміг повернутись своєчасно, тому, що їхав не поїздом, а в об'їзд, на перекладних. Незважаючи на те, що він телеграфував про обставини свого затримання, в червні 1920 р. його було звільнено і в подальшому, незважаючи на

прохання, не відновлено. З 1921 р. Бігдаш-Богдашев працював у Москві, з 1927 – художнім керівником московської Української хорової капели.

⁸ Хорова справа в 1918 р. : звіт інструктора з хорової справи д. Бігдашева // Дніпровський Союз Споживчих Союзів України [облікові документи, звіти та плани Культурно-просвітницького відділу]. – ІР НБУВ, ф. 50, № 778, арк.1.

⁹ Вирізки з газет м. Лубни, об'ява Ради «Просвіти» // Дніпровський Союз Споживчих Союзів України [облікові документи, звіти та плани Культурно-просвітницького відділу]. – ІР НБУВ, ф. 50, № 778.

¹⁰ Лубенщина. № 4. – Лубни, 10 січня 1919 (вирізки з часопису) // Дніпровський Союз Споживчих Союзів України [облікові документи, звіти та плани Культурно-просвітницького відділу]. – ІР НБУВ, ф. 50, № 778.

¹¹ Дніпровський Союз Споживчих Союзів України [облікові документи, звіти та плани Культурно-просвітницького відділу]. – ІР НБУВ, ф. 50, № 778, 56 арк.

¹² Кирило Стеценко / П. Козицький // Музика: Місяшник музичної культури. – К., 1923. – Ч. 2. – С. 15; *Пархоменко Л.О.* Кирило Григорович Стеценко. – К., 1973. – С. 32–38; *Пархоменко Л.О.* Кирило Стеценко. – К., 2009. – С. 47–51.; Архів К.Г. Стеценка зберігається в НБУВ. – ІР НБУВ, ф. 62.

¹³ Інвентарний каталог МТБ ім. Стеценка при Муз. Т-ві ім. Леонтовича (кол. Нотозбірні Дніпросоюзу). 30 серпня 1918 – 16 травня 1924 рр. – ІР НБУВ, ф. 50, № 944, 146 нум. арк.

¹⁴ Автограф твору (К., 10 XII 1918) зберігається в НБУВ. – ІР НБУВ, ф. 62, № 67.

¹⁵ Дніпровський Союз Споживчих Союзів України [облікові документи, звіти та плани Культурно-просвітницького відділу]. – ІР НБУВ, ф. 50, № 778.

¹⁶ Рік видання встановлено за номером нотної дошки друкарні «І.І. Чоколов», до інв. кн. нотозбірні Дніпросоюзу видання записано в березні 1920 р.; Автограф хору “Коли вже ти, сонечко...” (чернетка) зберігається в НБУВ. – ІР НБУВ, ф. 62, № 30.

¹⁷ У фондах ІР НБУВ зберігаються автографи 2-х варіантів романсу “Чому?” для тенора з фп., варіанти мають розбіжності в тексті та в акомпанементі. Автограф з шифром ф. 62, № 109: Перші слова тексту: “Чому не лігаю я з вітром в гаю...”; в 2-му варіанті романсу, з шифром ф. 62, № 110 текст збігається з друкованим виданням, є дата: 2. XII. 1917 р. На обох автографах зверху є приписка рукою П. Козицького про видання цього твору Укр. муз. бібліотекою, № 85.

¹⁸ Звіти про діяльність Комітету пам'яті М. Д. Леонтовича. 1 лютого 1921 – 11 лютого 1922 р. [Рукопис]. – ІР НБУВ, ф. 50, № 3–7, 5 арк.

¹⁹ Положення та Статут Музичного товариства імені Леонтовича. 28 лютого 1922 – 6 вересня 1924 р. [Рукопис]. – ІР НБУВ, ф. 50, № 54, 16 арк.

²⁰ Музичне Товариство імені М. Леонтовича. Музична комісія. Про-

токоли засідань. – К., 9 лютого – 20 грудня 1923 р. – ІР НБУВ, ф. 50, № 552, 18 арк.

²¹ *Юрченко М.С.* Духовна музика // Історія української музики. – К., 1992. – Т. 4 : 1917–1941. – С. 108. Автором наведено цитату з документа, який зберігається в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ: ІМФЕ НАНУ, ф. 36-3 / 251, арк. 68.

Summary

The article presents a historical review of publishing work made by Cultural and Educational Department of Dniprounion - one of the first ukrainian cooperative musical publishers. Dniprounions contribution to creation, distribution and popularisation of ukraininan music is described.

Key words: «Dniprounion»; Dniprovskiy Union of Consumer Unions Ukraine; co-operative societies; Ukrainian music publishers; cooperative music editions; music scores.